

Pokrof

OOSTERSE CHRISTENEN, KERKEN EN CULTUREN

JAARGANG 57

NUMMER 3

MEI-JUNI-JULI 2010

3 *M. Ramzy over Kopten in Egypte* – Leo van Leijsen

6 *29 Juni: icoon en feest* – Leo van Leijsen

Icoon door Ritzos (tweede helft 15^e eeuw) van Petrus en Paulus met de Dom van Florence in hun midden.

10 *Moeder Jelena* – Katja Tolstaja

12 *Meditatie: Fusillade* – Moeder Jelena

16 *A. Brenninkmeyer en Catholica Unio* – Paul Brenninkmeyer

18 *Dom Beauduin (boekbespreking)* – Dolf Langerhuizen

22 *Korte berichten*

23 *Liturgieagenda*

In dit Pokrofnnummer van de vroege zomer bieden wij u een diversiteit aan onderwerpen uit de oosterse Kerken. We beginnen met een niet altijd florissant heden: diaken Ramzy vertelt over de situatie van de Kopten in Egypte en over de veranderde houding in dezen van hun Kerk wereldwijd. Daarna een stukje nabije toekomst: het Petrus-en-Paulusfeest eind juni, waarvan Leo van Leijsen vooral de icoon belicht. De geschiedenis van Moeder Jelena, een Russische wetenschapper en moniale, staat centraal in een bijdrage van Katja Tolstaja, die haar persoonlijk heeft gekend. De meditatie is de publicatie van een aangrijpend relaas door Moeder Jelena zelf. Paul Brenninkmeyer schrijft over een Duits-Nederlandse monnik (een oom van hem), die voor de Tweede Wereldoorlog gedurende enige tijd een rol speelde in het eenheidsstreven van de Rooms-katholieke Kerk richting Orthodoxie. Tezelfdertijd was Dom Lambert Beauduin, stichter van Amay/Chevetogne, oecumenisch actief; Dolf Langerhuizen bespreekt zijn onlangs vertaalde biografie, geschreven door twee Franstalige auteurs.

Pokrof brengt het oosters christendom bij u thuis. Maar misschien brengt u op vakantie – Griekenland, Bulgarije, Rusland, Istanboel – ook een bezoekje aan een oosterse kerk zelf...?

In elk geval, u allen een goede zomer toegewenst!

Namens de redactie van Pokrof,

Dolf Langerhuizen

Pokrof verschijnt vijfmaal per jaar en is een uitgave van de Katholieke Vereniging voor Oecumene Athanasius en Willibrord

Redactie: Paul Baars, Wil van den Bercken, Paul Brenninkmeyer, Dolf Bruinsma, Geert van Dartel, Josephien van Kessel, Dolf Langerhuizen (hoofdredacteur), Leo van Leijsen (redactiesecretaris), Heleen Murre-van den Berg, Katja Tolstaja, Huub Vogelaar.

Administratie en redactiesecretariaat:
Katholieke Vereniging voor Oecumene,
Biltstraat 121, 3572 AP Utrecht, tel. 030 -
2326907, e-mail: secretariaat@oecumene.nl,
internet: <http://www.oecumene.nl/Publicaties/Pokrof>

De auteurs zijn verantwoordelijk voor de inhoud van hun bijdragen en geven niet de mening van de redactie weer. De redactie is verantwoordelijk voor titels en tussenkopjes alsook voor foto's en hun onderschriften. Voor mogelijke onjuistheden in aankondigingen van liturgievieringen en evenementen kan de redactie niet aansprakelijk worden gesteld. De redactie behoudt zich het recht voor ingezonden reacties in te korten of niet te plaatsen.

Opzeggingen dienen vóór 1 december in Utrecht te geschieden, anders wordt men verondersteld abonnee te blijven. De abonnementsprijs is €17,50, giro 5679145 (codes voor overboekingen vanuit buitenland: IBAN: NL 13 PSTB 0005679145 BIC: PSTBNL21) t.n.v. Tijdschrift Pokrof, Utrecht.
Opmaak: VANDARTEL, Oss
Drukwerk: Van Stiphout, Helmond.

Kopten in Egypte blijven belaagd

Magdy Ramzy ziet omslag in houding kerk

Op 6 januari jl. schiet in Zuid-Egypte een schijnbare onverlaat zeven mensen dood vanuit een auto. Het is Koptische Kerstavond in Nag` Hamadi, de plaats die bij ons vooral beroemd is vanwege de vondst in 1945 van de gnostische papyrusrollen in het Koptisch, met onder andere het Thomasevangelie. De Sint-Joriskerk gaat uit na de nachtmis. Plots gewerschoten. Zes jonge kerkgangers tussen de 17 en 25 jaar en een politieman die moslim is, worden vermoord. Er zijn talloze gewonden. De schutter is moslim. De Kopten reageren ongemeen fel. In Nag` Hamadi, in heel Egypte en wereldwijd. Niet alleen de Koptische gemeenschap als zodanig, maar ook de Koptisch-orthodoxe Kerk. In binnen- en buitenland organiseert deze laatste protestdemonstraties. Ook in Nederland, op de Dam in Amsterdam, vindt op zaterdag 16 januari een vreedzame demonstratie plaats. Hoofdorganisator is aboena Arsanios, pastoor van de Koptische parochie in de Nederlandse hoofdstad; een van de medeorganisatoren is diaken Magdy Ramzy uit Oss. Met hem praat Pokrof, ruim drie maanden later, om terug te blikken en de betekenis te peilen van het gebeurde.

Demonstratie van Kopten tegen onderdrukking van christenen in Egypte, op de Dam te Amsterdam, januari 2010 (Foto: Frank Buis/AT5).

“Er is net ook weer iets gebeurd; niet doodschieten, maar...”. De heer Ramzy vertelt hoe een universiteitsprofessor onlangs een - in de lijn der verwachting liggende - aanstelling tot decaan van de faculteit vakkundig getorpedeerd zag. Beschuldigd van plagiaat en fraude. “Ten onrechte. Omdat-ie Kopt is. Het proefschrift van een promovendus werd gewijzigd om de beschuldigingen hard te maken. Vroeger zou hij in zak en as hebben gezeten, nu gaat hij naar de rechter, ook al weet-ie dat het niet zal helpen.” Maar hij gaat wel, wil Ramzy maar zeggen. De aanvallen in enigerlei vorm op de Kopten gaan ook na 6 januari onverminderd door, maar er is iets veranderd bij de Kopten. Ook bij hen in de emigratie, zoals in Nederland. Een omslag vond vooral ook plaats bij de kerkelijke vertegenwoordigers.

Kopten in Nederland

Magdy Ramzy is, in zijn eigen woorden, “een apotheker in ruste” en diaken, zoals in de Koptische Kerk alle wijdingen tot aan het priesterschap heten. “Ik heb in onze kerk de rang van subdiaken; ik dien in onze kerk van de Aartsengel Michaël en Sint-Antonius Abt in Eindhoven. Daar zit ik ook in het kerkbestuur. Tevens ben ik secretaris-penningmeester van de Neder-

landse kerkprovincie van de Koptisch-orthodoxe Kerk. Ik spreek altijd namens de kerk; als ik op persoonlijke titel spreek, zeg ik het.” Ramzy behartigt ook de vertegenwoordiging van zijn Kerk in de Raad van Kerken in Nederland. Terwijl hij mij ontvangt in Oss, zijn woonplaats, vertelt hij mij dat hij sinds 1962 in Nederland woont. In feite vormde het jonge gezin Ramzy in die tijd de allereerste groep Kopten hier, en de eerste Koptische dienst vond eveneens plaats in huize Ramzy. Van station naar zijn huis laat hij mij vanuit de auto het flatje zien waar dat toen gebeurde. Sindsdien is de Koptische gemeenschap door immigratie en gezinsuitbreiding wel enorm gegroeid. Via een tijdelijke kapel in Amsterdam in 1976 en een permanent kerkgebouw aldaar sinds 1985, heeft ook de Koptische Orthodoxe Kerk zich inmiddels verspreid over acht parochies in den lande, waarvan twee in oprichting.

Diaken Magdy Ramzy.

De bekende druppel

Gevraagd naar de gebeurtenissen op 6 januari en de demonstratie op de Dam die de Kerk organiseerde, schetst Ramzy de situatie: “Mensen kwamen niets vermoedend uit de kerk, nadat onder leiding van bisschop Qiroollos de mis was gevierd. Opeens werden zij vanuit een auto beschoten. Zonder enige aanleiding. We zien het niet als een alleenstaand geval van een gekke man die opeens begint te schieten, maar als een bewust opgezette aanslag. Voor ons, Kopten, was dat de druppel die de emmer deed overlopen. Vanaf 1972 zijn er minstens 160 serieuze aanvallen op Kopten geweest, maar meestal zat daar een verhaal achter, een aanleiding, een uit de hand gelopen ruzie of zo. Maar dit kwam helemaal uit het niets.”

Sommigen hebben de verkrachting van een twaalfjarig moslimmeisje als reden aangevoerd.

“Dat was in een dorp kilometers verderop. Er is geen relatie tussen de dader van de aanslag en dat meisje. De vermoedelijke verkrachter wordt berecht – hij is een Kopt. Diens vader was inmiddels doodgeschoten. Dus over eerwraak kon het op 6 januari niet gaan.”

Wat heeft de inmiddels gearresteerde dader van

Nag` Hamadi als motief opgegeven?

“Dat wordt niet vrijgegeven.” Ramzy vertelt over de ondoorzichtigheid van staatswege na de aanslag en vooral over de reactie van de officiële kerk: “De kerk heeft altijd een voorbehoud gehad ten opzichte van demonstraties. De ‘Kopten in Nederland’, geen kerkelijke organisatie ondanks haar verbondenheid met de kerk, heeft wel ’ns een demonstratie georganiseerd, maar nooit de geestelijken, in Nederland noch elders in het buitenland. In mijn geheugen was de laatste keer dat geestelijken in demonstraties meeliepen de tijd dat mijn opa samen met Saad Zaghloul in de jaren ’10 en ’20 protesteerde tegen de Engelse bezetting van Egypte. Deze aanslag kwam uit het niets; men kon zich niet meer inhouden. Over heel de wereld gingen Kopten de straat op, in Amerika, Australië, Europa, zelfs in Egypte. Meestal beperken Koptische demonstraties in Egypte zich tot de compound van het patriarchaat in Cairo, maar nu ging men ook daar echt de straat op. De kerk staat volledig achter de demonstraties.”

Ramzy hekelt de keiharde druk die de Egyptische staat uitoefende op verantwoordelijk bisschop Qiroollos om zich in de media gedeisd te houden, en bekritiseert het gebrek aan openheid richting de buitenlandse pers bij de rechtzaak. Volgens Ramzy geldt het bloed van een ‘kafir’ (‘ongelovige’, de Kopten dus) niet voor moslims, en zou de veroordeling van een moslim op veel afkeuring onder hen kunnen rekenen. Hij beziet het proces tegen de dader met argwaan.

“Als die niet veroordeeld wordt, dan denk ik dat de demonstraties opnieuw zullen beginnen en de situatie gevaarlijk wordt. Er was ook een moslimslachtoffer; dat zou men als reden aan kunnen grijpen om wel tot veroordeling van de dader over te gaan. Ik zie die – en dat is mijn persoonlijke mening – als een soort huurmoordenaar. Er zijn verdenkingen dat hij is ingezet door een parlements lid van de regeringspartij. Die relatie wordt verdoezeld. Het parlements lid had al eerder bisschop Qiroollos bedreigd. Het parlements lid ontkent de man te kennen, hoewel er opnamebeelden zijn waarop hij aanwezig is bij

de opening van de sportzaak van de dader.”

Ja, maar wie zitten er achter deze acties?

“Ik weet het niet. Het antwoord hierop is speculatie. De parlementariër is van de partij van president Moebarak.”

Maar Moebarak is geen moslimfundamentalist.

“Je hoeft niet het label van fundamentalist te hebben, om fundamentalist te zijn. Als er 80 miljoen moslims in Egypte zijn, zijn er 70 miljoen fundamentalist. Vroeger was dat niet zo. Er waren maar een paar duizend fundamentalisten. Het is wijd verbreid. Zo wordt het geleerd op school. Daar wordt 600 jaar Koptische geschiedenis weggelaten (= tijd tussen ontstaan christendom en komst moslims naar Egypte in 641 aldus M. Ramzy). Moebarak handelt zo, omdat hij anders de mensen tegen zich krijgt. Hij kan het zich niet veroorloven openlijk te zeggen: ‘Stop ermee!’ – ook al heeft hij de bevoegdheid om als president, buiten de regering om, een standpunt in te nemen over het verstoren van de verhoudingen tussen Kopten en moslims. Want het gaat om de veiligheid van de staat.”

Wat zijn de intenties achter de aanslag?

“Er zijn mensen die van Egypte een islamitisch land willen maken. Het Iraanse model, met Saoedi-Arabisch geld.”

In uw schrijven vanuit de Raad van Kerken zegt u dat ieder het recht heeft te geloven of niet te geloven en keuzes te maken waarin men gelooft. Er zijn ook andere religieuze groepen in Egypte die worden gediscrimineerd en in zekere zin vervolgd.

“Alleen de Bahai. Ze worden slechts niet erkend, maar ze worden niet aangevallen.”

Is er samenwerking?

“Nee, er is zelfs geen samenwerking met de protestanten in Egypte. Die ontkennen de zaak. Zij worden niet vervolgd. Dat interesseert de moslims niet. Die gaat het om de meerderheid onder de minderheden, de Koptisch-orthodoxen. Wij zijn de eigenaren van het land, wij zijn een bedreiging voor hen. Ze zeggen wel dat er 10 miljoen Kopten zijn, maar ik denk dat het er wel 17 à 18 miljoen zijn.”

Wat doen de Kopten in Nederland voor hun geloofsgenoten in Egypte?

“Wat wij doen...? Voor de kerk is het moeilijk om altijd te reageren. Zij heeft een taak: geestelijke zorg. Maar de organisatie ‘Kopten in Nederland’

is attent op wat er gebeurt. Ze is onderdeel van een wereldwijde organisatie, Europa, Amerika, Australië... Men zamelt goederen en geld in voor minderbedeelden in Egypte. Men publiceert op internet. De voorzitter van de Europese bond is Medhat Klada, als je op zijn naam googlet, vind je heel veel. Ze doen ook aan politiek lobbyen.”

Wat verwacht de Koptisch-orthodoxe gemeenschap van de Nederlandse samenleving en kerken?

De Raad van Kerken heeft ons goed bijgestaan. Die heeft een brief geschreven aan de Nederlandse minister van Buitenlandse Zaken en daarop een antwoord gekregen. Die hebben ook een brief aan de ambassadeur van Egypte geschreven, maar kreeg geen antwoord. Dat staat allemaal op internet, op www.raadvankerken.nl (zoekwoorden: “BZ gefocussed op Egypte” en “Kopten”). Als je een brief schrijft aan de Egyptische ambassadeur en je krijgt geen antwoord, laat het daar dan niet bij. Paus Benedictus protesteert, bisschop Punt van Haarlem schreef ons een brief. Dat steekt ons een... – hoe zeg je dat? – een hart onder de riem. Maar blijf het volgen, met acties, met brieven. Voormalig staatssecretaris Albayrak (van Justitie, voor vreemdelingenbeleid, vL) zei een keer dat in Egypte de katholieke kerk zij aan zij staat met de moskee. Toen vroegen ze haar of ze wist van de vervolgingen van de Koptisch-orthodoxen. Nee, daar had ze nog nooit van gehoord... Reageer d'r op! Op een blog. Door te twitteren.”

Sinaasappelbloesem en de toekomst

Als Ramzy mij na afloop met zijn auto weer terugbrengt naar Station Oss, vertelt hij over het Egypte van zijn jeugd. Dat zelfs Cairo toen een stad van groen was en hoe hij op weg naar en van school langs de ommuurde tuinen van een van de koninklijke paleizen liep en hem de geur van sinaasappelbloesems tegemoet kwam. “Ik zat op een protestantse school. We gingen allemaal gezamenlijk met elkaar om: christenen, moslims, joden. Wel werd vanaf 1948 de Evangelische school puur christelijk. Ook op de universiteit deden we alles samen – je kon in die tijd niet zien of iemand christen of moslim was.” Maar Koptisch diaken Magdy Ramzy is te nuchter voor langdurige nostalgie. De situatie in zijn thuisland is de laatste grote halve eeuw drastisch veranderd. Hem en zijn mede-Kopten gaat het om een veiligere en humanere toekomst. Voor zijn geloofsgenoten, in het Egypte van de actuele werkelijkheid.

Leo van Leijssen

Petrus en Paulus, 29 juni

Icoon en feest

Petrus en Paulus dragen een kerk (Griekse icoon, 17^e eeuw, met dank aan The Temple Gallery, UK).

Eind juni is er in Oost en West het feest van Petrus en Paulus. Wij kijken hier naar dit feest, dat zo'n belangrijke plaats inneemt in het kerkelijk jaar van het Oosten. We kijken daarbij vooral naar de karakteristieke icoon van dit feest en zijn relatie met de liturgische teksten. Het feest ging ooit van West naar Oost. Vraag is of de 'afbeelding' die bij 29 november hoort, diezelfde weg is gegaan.

Veel feesten in het Westen stammen uit het oosten, zoals Epifanie of Transfiguratie. Er gingen ook feesten van West naar Oost (niet be-

doeld hier zijn westerse feesten die onder invloed van latinisering in de geünieerde kerken terecht kwamen), met name vanuit Rome, zoals Kerstmis én... het Feest van Petrus en Paulus op 29 juni. Petrus en Paulus op 29 juni was al vroeg bekend, behalve in Rome ook op andere plaatsen. Vanuit Rome, waar het feest minstens al in de 4e eeuw bestond, breidt het zich uit over het Westen én het Oosten. Het Oosten had, onafhankelijk van Rome, tevoren al wel her en der feesten van Petrus en Paulus samen gekend, maar niet in juni. Het feest op 29 juni werd rond de 4e-5e eeuw ook al ingevoerd in Constantinopel. In het Byzantijnse Oosten gaat aan het feest de 'Vasten van de Apostelen' vooraf, beginnend op de tweede maandag na Pinksterzondag. Het feest kent een nachtwake (vespers, completeen, metten) en 's ochtends de Goddelijke Liturgie.

De 'Omhelzing', icoon door Angelos (tweede helft 15^e eeuw).

zijn universele karakter. Naast de 'Byzantijnse' Petrus-en-Paulusiconen zijn er ook in andere oosterse tradities, b.v. een Koptisch icoon uit de 18^e eeuw.

Van feest naar icoon

Meestal is het feest er eerder dan de icoon. Ook de liturgische teksten van een feest zijn doorgaans ouder dan de icoon; de icoon komt gewoonlijk op het toneel vanuit de Schriftteksten, hymnen en gebeden van het feest. (Uitzondering is Hemelvaart, waar de icoonafbeelding [6^e eeuw] dan wel niet ouder is dan het feest zelf [$\pm$ 400], maar wel ouder dan zijn huidige Byzantijnse teksten.) De icoon geeft in lijn en kleur de belangrijkste thema's van het feest weer. Johan Meijer citeert in een artikel over de pinkstericoon de orthodoxe theoloog Leonid Ouspenski: "Het is onmogelijk de icoon van een orthodox feest te begrijpen of te analyseren buiten de liturgie van dat feest om". Meijer zelf zegt: "De pinkstericoon is een

«ideeën-icoon»"; "In de liturgie drukt de kerk haar geestelijke ervaring uit, en daarvan wil de icoon weer de «expressie in kleur» zijn, om een uitdrukking van Trubetskoi te gebruiken. [...] De pinkstericoon is de afbeelding in kleur en lijn van datgene wat de kerk met pinksteren *beleeft en viert*, meer dan van wat zij met pinksteren *herdenkt*." (J. Meijer, 'De Icoon van Pinksteren', *Het Christelijk Oosten*, Nijmegen 34 [1982] 73-93). Geeft de Petrus-en-Paulusicoon weer wat het feest viert? Daartoe kijken we eerst naar de icoon zelf.

Beschrijving van de icoon

Het grondpatroon in het Oosten is steeds: Petrus en Paulus tegenover elkaar gepositioneerd - vollijs, halflijs, als bustes of als louter gezichten, en steeds herkenbaar aan hun eigen, op de iconen gewoonlijk aanwezige, fysionomie. Binnen het grondpatroon zijn er verschillen. Zo zijn er iconen waar de twee heiligen een beetje stijfjes naast elkaar staan, en face. Op sommige echter zijn de twee apostelen licht naar elkaar toegenezen. Daarbij kan Christus tussen hen in staan, over de volle lengte of boven in een halve cirkel. Soms houdt ieder een boek (rol) vast, of samen een kerk - Petrus' sleutel en Paulus'

Op 30 juni is er de "synaxis van de heilige, roemrijke, alomgeprezen Twaalf Apostelen". Mét deze belangrijke plaats in het kerkelijk jaar hoort Petrus en Paulus desondanks niet tot de Byzantijnse hoofdfesten.

Oorsprong van de icoon

Sommige afbeeldingen in het christelijk Oosten zijn afkomstig uit het Westen: b.v. de verzen Christus zwevend boven het lege graf of de Vaderschapsicoon. Het merendeel van deze 'migranten' is nooit officieel opgenomen in de oosterse iconografische canon van met name de Oosters-orthodoxe Kerken (Byzantijnse traditie; de andere tradities kennen geen officiële iconencanon). De oudste afbeeldingen van Petrus en Paulus samen stammen uit Rome: een bas-reliëf op een sarcofaag (4^e eeuw), een bronzen medaille (4^e eeuw) en derde- en vierde-eeuwse schilderijen in de catacombes. Waarschijnlijk werd de afbeelding, met Petrus links, dwz op de eerste rang, reeds in de Late Oudheid vanuit de kerk van Rome verbreid, mede om haar primaatsclaim te stutten. Deze icoon uit het westen kreeg volledige officiële erkenning in het Oosten, vanwege het vroege tijdstip van de overname en vanwege

V.l.n.r. uitsnede Dom van Florence uit Ritzos' Petrus-en-Paulusicoon (zie p 2) en Dom in 1990 (Foto: © Angus McIntyre).

zwaard, zoals in het Westen, zijn schaars. Voorts zijn er iconen waar de twee apostelen elkaar broederlijk omhelzen, soms betiteld als 'de Omhelzing' (ik weet niet of deze naam alleen onder kunsthistorici opgeld doet, of ook een officiële kerkelijke benaming is). De volgorde op de icoon van de twee apostelen is vrijwel altijd van links naar rechts: Petrus en dan Paulus. Daarmee heeft Petrus de eerste plaats.

Interpretatie van de icoon

De Petrus-en-Paulusicoon wordt op verschillende manieren geïnterpreteerd. We zoomen hier in op die variant die de 'Omhelzing' heet. Ook dit type wordt verschillend geïnterpreteerd. Een oosters-orthodoxe site uit Amerika noemt de 'Omhelzing' "de icoon van Christelijke Eenheid in de Orthodoxe traditie", daar deze omhelzing "een teken is van de vroege Kerk die haar geschillen overwon en haar verscheidenheid bevestigde". Hij is symbool van harmonie en eenheid binnen de kerk, en kan daarmee tevens uitdrukking zijn van de vredeskus in de eucharistie.

Volgens de kunsthistorici Maria Vassilaki en Aleksandra Davidov-Temerinski kwam de 'Omhelzing' in de Byzantijnse kunst eerst weinig voor. Opeens, rond 1450, werd hij populair. De icoonschilder Angelos van het door Venetië bezette Griekse eiland Kreta schilderde ontelbare iconen van de 'Omhelzing', volgens Vassilaki om de unie tussen Rome en Constantinopel te propageren. De reeds gesignaleerde

afbeelding van Petrus en Paulus die een model van een kerk vasthouden, heeft volgens Davidov een vrijwel identieke betekenis als de 'Omhelzing'. Op een icoon van Nikolaos Ritzos uit 1450-1500 is dat een model dat volgens de kunsthistoricus N. Chatzidakis de Dom van Florence is, waar het eenheidsconcilie plaatsvond. Het model tussen hen representeert daarmee niet alleen 'de Kerk', maar ook een specifiek kerkgebouw. Binnen de historische context van die tijd symboliseert de 'Omhelzing' dan niet de eenheid binnen een bestaande kerk, maar die tussen Rome en Constantinopel, kortom: die van de *herenigde* christelijke Kerk. Velen associëren heden ten dage de kerk van Rome met Petrus, de kerken van de Reformatie met Paulus en de kerk van het Oosten met Johannes. Ook figureert het patriarchaat Constantinopel als de kerk van de apostel Andreas, broer van Petrus. Welnu, Davidov noemt op goede gronden verschillende getuigen in de vroeg-christelijke (eind 4^e eeuw: Ravenna, Constantinopel) en Byzantijnse kunst (12^e eeuw, Sinai-klooster) die *Paulus* afbeelden als vertegenwoordiger van Constantinopel versus Petrus als vertegenwoordiger van Rome. Toen Constantinopel in 1484 de eenheid van het concilie van Florence opzegde, verloor de 'Omhelzing' de betekenis van verbeelding van die eenheid. Ze herkreeg haar oude betekenis: de eenheid *binnen* de Orthodoxe Kerk.

Inhoud van de teksten

29 Juni heet in de Oosters-orthodoxe liturgische teksten “de gedachtenis van de heilige, roemrijke, alomgeprezen Apostelen Petrus en Paulus, de Eersttronenden”.¹ Beider afkomst, kennismaking met Christus, predikactiviteiten en martelaarschap komen ter sprake. Een stichier zegt: “Het heerlijk feest der Apostelen verkondigt onze Verlossing in Christus’ Kerk.” Petrus en Paulus zijn “de pilaren van de kerk”. En, “Petrus eren wij als Aanvoerder der Apostelen”, “Petrus is de Rots, en Paulus het Vat der Uitverkiezing”. Deze laatste is ook “de Grondlegger van de goddelijke Leer, de grote Prediker”. Petrus is de “Eerste der Apostelen”, maar verder worden de apostelen als twee gelijken afgeschilderd: “de handen van de Blijde Boodschap der Genade”, “de Eersttronenden”, en beiden “Aanvoerders der Apostelen”. Ze heten de tafelen (twee!) waarop het Nieuwe Verbond is neergeschreven. Petrus’ belijdenis van de Christus én zijn latere drievoudige verloochening passeren de revue alsook Paulus’ onverwoedbare inspanningen voor Christus (reizen, gevangenschap, ontberingen, schipbreuken, etc.). Paulus heet er de “Laatstgeroepene, die zichzelf niet waardig achtte om Apostel genoemd te worden, daar hij de Kerk had vervolgd”. Dat laatste is in flagrante tegenspraak met de Schrift, want als er iemand hartstochtelijk zijn roeping als ‘apostel’ (en dus de titel) heeft bevochten, dan is het Paulus (zie zijn authentieke brieven). Maar deze claim werd óók afgewezen door sommige kringen rond de apostelen die bij Zijn leven leerling van Jezus waren geweest. Een echo van dit conflict vinden we ook in Handelingen, waar Paulus niet als apostel wordt betiteld (op Hand 14: 14 na: “de apostelen Barnabas en Paulus”, dus samen met Barnabas en die als eerste!). Zonder reserve is die titel hem pas later in de nabijbelse Kerk toegevallen.

Feesticoon?

Johan Meijer geeft de volgende ‘definitie’ van een feesticoon: “Een pinkstericoon zal... de uitdrukking moeten zijn van datgene wat er op pinksteren gevierd wordt. Anders... is het geen feesticoon...”. Op grond van de liturgische teksten beeldt de Petrus-en-Paulusicoon maar in zeer beperkte mate af wat het feest viert. 29 Juni viert geen belangrijk heilsfeit of heils-

mysterie. De teksten noemen wel verschillende voorvallen uit beider levens, maar er ligt niet één bepaalde gebeurtenis in de heilsgeschiedenis aan dit feest ten grondslag, noch overigens aan de Petrus en Paulusicoon in zijn ‘kern’. Vita-elementen in de marge maken van die kern geen deel uit. Een verhaalelement ontbreekt *volledig* in de icoon van de ‘Omhelzing’. In de Byzantijnse kunst immers wordt in tegenstelling tot westerse afbeeldingen de ‘Omhelzing’ sec afgebeeld, zonder voorvallen uit de heiligenlevens van Petrus en Paulus.

Petrus en Paulus is ook geen ideeënfeest. Ja, een zekere ‘idee’ rijst op uit de orthodoxe interpretatie van de ‘Omhelzing’. Het thema van de harmonie, de kerkelijke eenheid en de verzoening van de tegenstellingen is aanwezig in die icoon – maar in de teksten? In de teksten horen we slechts een zwakke echo van het conflict in de vroegste kerk rond de positie van de ‘heidenchristenen’: of ze ja dan nee de joodse Wet moesten houden: “Christus, Gij hebt aan Petrus doen zien dat de heidenen gereinigd waren door de uitstraling van Uw Geest” (Achtste Irmos van de Metten). Maar hier is het Christus die Petrus erop wijst (Hand 10), en niet Paulus in het veel latere conflict (Gal 2, vgl Hand 15)! Weliswaar klinkt overal de gezamenlijkheid van de twee: “Zij waren twee lichamen, maar een in de Geest”, maar nergens is sprake van een aanvankelijke disharmonie (zoals wél in Paulus’ authentieke brieven en – meer gemilderd – in Handelingen). De harmonie *wordt* verondersteld en desnoods geprezen, maar nergens wordt ook maar gerept van overwonnen tegenstellingen, laat staan dat die worden gethematiseerd. Noch de Petrus-en-Paulusicoon in het algemeen, noch de ‘Omhelzing’ in het bijzonder weerspiegelt uitdrukkelijk de liturgische teksten. De Petrus-en-Paulusicoon is dan wel de officiële icoon van het feest en zal die dag ook midden in de kerk ter verering neergelegd worden, maar hij is geen ‘feesticoon’ in de zin van Ouspensky en Meijer. Petrus en Paulus is een heiligenfeest en geen viering van een heilsmysterie, zoals Kerst, Maria Boodschap of Pasen. Dat doet niets af aan het grote belang van het feest noch aan de centrale plaats die de icoon dan heeft.

Leo van Leijsen

¹ De citaten zijn, met enkele spellingsaanpassingen, overgenomen uit het Meneon van de Orthodoxe Kerk Nederland (Den Haag, 1982).

Moeder Jelena

(Kazimirtsjak-Polonska)

In de USSR, het land van het staats-atheïsme, werd religie uitgegeven voor een gezworen vijand van wetenschap. Moeder Jelena, een non en tegelijk een belangrijke sterrenkundige, was daarom een zeer bijzondere figuur voor het Leningrad van de jaren tachtig van de vorige eeuw. Vlak na de perestrojka (1985) heeft deze non een groep om zich heen gesticht, die zij zelf altijd een ‘oerchristelijke gemeente’ noemde waarvoor zij een aantal lezingen over historische en religieuze onderwerpen aan de Leningradse Theologische Academie heeft gegeven. Wellicht waren dit de eerste keren dat de voorheen (onder het communisme) gesloten deuren van de Academie voor leken opengingen. Als tiener woonde Katja Tolstaja de bijeenkomsten van de ‘gemeente’ vaak bij. Hieronder vertelt zij over deze wonderlijke persoon.

Moeder Jelena, of Jelena Ivanovna, zoals ze ook vaak op lekenmanier en uit respect voor haar wetenschappelijke status werd genoemd, was toen bijna negentig. Zij was klein, gebouwd, blind en werd door jonge mannelijke gemeenteleden naar de lezingen gedragen, omdat ze niet meer kon lopen. Desondanks beletten noch haar leeftijd noch haar gezondheid deze vrouw om twee en een half uur te spreken! Haar Russisch van vóór de Revolutie had een nostalgische aantrekkingskracht. Zij noemde de namen van beroemde mensen uit de Russische emigratie en het bleek dat zij hen persoonlijk kende. Moeder Jelena straalde van binnenuit. Hierom, en niet vanwege de volmaakte gelaatstrekken in haar door ouderdom getekende gezicht, is zij wellicht de mooiste vrouw die ik ooit heb gezien. Haar wetenschappelijk werk blijft gewaardeerd: van haar berekeningen wordt nog steeds gebruik gemaakt en in 1978 is asteroïde nr. 2006 naar

Moeder Jelena op oudere leeftijd als moniale.

haar vernoemd. In de Russisch-orthodoxe kringen wordt over haar heiligverklaring gesproken. En toch kan ik niet al haar keuzes plaatsen of begrijpen, wat met een bredere problematiek van christelijke getuigen, mythevorming en het begrijpen van de ander samenhangt.

Jeugdijaren

Jelena Kazimirtsjak-Polonskaja (1902-1992) werd geboren in een adellijke familie met een landgoed op de Pools-Oekraïense grens van het Russische Rijk, een gebied dat na de revolutie van 1917 tot Pools grondgebied werd verklaard. Jelena's jeugd is voornamelijk verbonden met de Oekraïne en Polen, maar ze was een Russische patriote. In 1944 ging zij naar de USSR om "God, Vaderland en jeugd te dienen". In haar autobiografische boek *Over de werking van Gods genade in de moderne wereld* vertelt ze de belangrijkste levenskeuzes op jonge leeftijd bewust te hebben genomen: op haar dertiende besloot het meisje, dat veel liefde had voor verschillende

kunstvormen, muziek en talen, haar leven aan de navolging van Christus te wijden; op haar zestiende koos zij voor sterrenkunde als gymnasium hoofdvak, waar later hogere wis- en natuurkunde en haar promotievak hemelmechanica aan toegevoegd werden. Het samengaan van deze twee schijnbaar uiteenlopende kanten: geloof en exacte wetenschappen, vormt een leidraad in het gehele boek.

De eerste keer dat ik – chronologisch gezien – vragen aan deze autobiografie begin te stellen, is wanneer Jelena haar biecht in 1918 als het “eerste bewuste” (wat ze in haar leven doet, KT) beschrijft en zichzelf als “zondig, goddeloos en militant door onwetendheid”. Is deze tegenspraak tussen een bewuste keuze voor Christus in 1915 en het militante opstellen in 1918 een schijnbare? Is het niet inherent aan geheugen dat herinneringen kunnen vervagen of worden verdrongen of verwrongen? Op vele plaatsen van het boek wordt mijn onzekerheid bevestigd en er komen andere vragen bij. Bijvoorbeeld over haar huwelijk en haar terugkeer naar de USSR.

Boelgakov

Jelena's terugkeer naar de Sovjet-Unie in 1944 was geïnspireerd door de grote Russische emigrant-theoloog Sergej Boelgakov. De ontmoeting met Boelgakov in 1923 was cruciaal voor Jelena's leven en geestelijke ontwikkeling. Boelgakov heeft in 1927 haar opgedragen een “non in de wereld” te worden. (Dit verschijnsel ontstond tijdens de Sovjet religievervolgingen: omdat de meeste kloosters werden gesloten, zetten sommige monniken en nonnen het dragen van hun

Moeder Jelena met Kirill Gundjajev, toen rector van de Geestelijke Academie van Leningrad en aartsbisschop van Viborg, thans patriarch van Moskou.

geloftes voort in de wereld, buiten de kloostermuren. Fr. Sergej Boelgakov heeft dit verschijnsel in de emigratie geïntroduceerd.) Daar was Jelena van afgeweken. Zij trouwde in 1936 met Lev Kazimirtsjak. In 1937 werd uit dit huwelijk een zoon, Sergej, geboren, vernoemd naar Boelgakov. Jelena's autobiografie wekt de indruk dat zij, ondanks haar familiegeluk, haar huwelijk altijd als een soort misstap heeft ervaren. Pas in 1986 werd ze daadwerkelijk tot non gewijd.

Tragedies

De tragische gebeurtenissen in Jelena's leven die de eigenlijke kern van haar boek vormen, begonnen in augustus 1944 in Warschau. In een droom hoorde Jelena een stem die haar beval Warschau te verlaten. Uit ervaring heeft zij de stem als een “onmiskenbare” aanwijzing Gods gedefinieerd. Onmiddellijk vertrok zij met haar zoon naar een naburig bosdorpje. Haar man en moeder zouden snel volgen, maar kwamen in het midden van de Opstand van Warschau terecht. Ze raakte ze kwijt. In de komende maanden ondernam Jelena levensgevaarlijke zoektochten naar hen, gedwongen om haar zoon bij vreemden achter te laten.

Uiteindelijk heeft ze haar moeder teruggevonden. Het lukte Jelena ook contact met haar man te leggen. Hij bleek in een arbeidskamp in de buurt van Warschau te werken, en schreef ziek te zijn. Niettemin, toen ze van een Russische officier van een mogelijkheid hoorde om naar de USSR te vertrekken, pakte Jelena binnen drie dagen haar spullen in, nam haar moeder en zoon mee en vertrok. Met haar man heeft ze afgesproken dat hij naar hen in Cherson zou komen. Ze hebben elkaar echter nooit meer gezien.

Meteen op de dag van aankomst in Cherson werd Jelena aangenomen als hoofddocent astronomie en hogere wiskunde aan het Pedagogische Instituut. Via het Instituut kreeg zij een tweekamerappartement toegewezen, dat in de oorlogsjaren als latrine gebruikt bleek te worden. Met het wegvoeren van talloze karren met uitwerpselen begonnen voor Jelena jaren van een “onafgebroken hel” met als grootste verlies de dood van haar zoon in 1948. Jelena streefde vanaf dat moment weg te gaan uit Cherson, waaraan zij te veel tragische herinneringen met zich meedroeg. Ze trachtte zich in Leningrad te vestigen en slaagde er uiteindelijk in 1956 voorgoed in. Maar eerst zat ze, verklikt door een Chersonse priester, van januari tot augustus 1952 in Leningrad in een KGB-gevangenis. Zij werd ontslagen omdat zij haar rechercheur tot God had

gebracht. Na de dood van Stalin (1953) is het haar gelukt een internationale wetenschappelijke carrière overeenkomstig haar talenten te maken en belangrijke prijzen te winnen. Als eerbetoon ligt ze begraven op het astronomenkerkhof op het territorium van het Pulkovo-Observatorium te St. Petersburg. Ik herinner mij een aantal van haar collegae die op haar lezingen in de Theologische Academie aanwezig waren. Er kwamen ook opmerkelijk veel artsen naar de Academie om naar moeder Jelena te luisteren. Zo hebben de twee schijnbaar niet te rijmen lijnen van haar leven een soort synthese naar buiten toe gevonden. Dit heeft mijns inziens soms geleid tot het gladstrijken of de negatie van belangrijke biografische vragen met betrekking tot dit leven. Dit is onder andere relevant in het kader van gesprekken over haar heiligverklaring.

Jelena's beslissingen horen uiteraard in een bepaalde historische context, een eerste laag, maar dienen ook tegen de achtergrond van haar persoonlijkheid te worden geplaatst, een tweede laag. De historische context is die van het totalitarisme: aangezien Jelena's memoires tijdens het Sovjetregime waren geschreven, leest men er niets over politiek. Omdat juist politiek het

leven in de USSR bestempelde, ontstaan er grote lacunes voor het begrijpen van Jelena's biografie. Een derde laag hangt samen met de problematiek van zelfreflectie: hoe waarden mensen, in dit geval moeder Jelena, hun verleden en de gemaakte keuzes. Hoe rijmde zij de opdracht "God, Vaderland en jeugd te dienen" met het opofferen van de levens van haar gezin? Wat vond ze er later van dat zij niet naar Polen teruggegaan was toen die gelegenheid zich voordeed? Voor zelfreflectie is tijd en geestelijke ruimte (rust en distantie) nodig. Het lijkt dat het Jelena aan deze ruimte ontbrak, zelfs ondanks het schrijven van haar autobiografische boek. Echter, net als een "ridder des geloofs" uit Kierkegaards *Vrees en beven* benadrukte ook moeder Jelena dat het belangrijkste in het leven het besef is permanent voor God te staan. Ondanks alle verdere ontberingen, waaronder gevangenisstraf, bleef ze volledig op God vertrouwen. Het gaat uiteindelijk om de waardenschaal (axiologie) van de ander, d.w.z. om het leggen van accenten en prioriteiten, dat voor de lezer niet altijd toegankelijk is. Ook bij Kierkegaard blijft de "ridder des geloofs" overigens voor de ander uiteindelijk ongrijpbaar.

Katja Tolstaja

Meditatie

Over de werking van Gods genade in de moderne wereld

Het fragment dat wij voor de meditatie hebben gekozen kan als illustratie dienen voor wat moeder Jelena "de werking van Gods genade" noemt. Het is eigenlijk te lang voor een meditatie in Pokrof én te mooi om in te korten. We hebben gekozen voor de schoonheid. Tijdens één van haar zoektochten naar haar man en moeder is het Jelena gelukt om naar haar Warschause huis terug te keren en er wat spullen op te halen...

Fusillade

November 1944, na de val van Warschau.

(...)

De spullen stonden ingepakt op vijf plaatsen. Reeds een uur en een kwartier was verstreken sinds Nikolai [haar begeleider, K.T.] was weggegaan, en hij kwam maar niet terug... "Wat moet ik nu doen?" Ze zou dus wel het gevaar onder ogen moeten zien en onmiddellijk naar de sleepwagen terug moeten

| *Moeder Jelena als jonge vrouw.*

keren, vijf huisblokken alleen, zonder doorlaatpas en begeleider. En als de sleepwagens zonder haar zouden vertrekken, kon ze zeker zijn van haar dood: het was immers zes kilometers door heel Warschau.

Zij bepakte zich: de grote rugzak met de spullen en iconen op de rug, en twee balen met Serjezja's [koosnaam voor Sergej, K.T.] kleding en beddengoed in beide handen. Nogmaals bad ze vurig; schetste, uit het raam kijkend, het plan van terugkeer langs de ruïnes, waarbij zij zich op haar kennis van Warschau uit haar kinderjaren beriep; en startte haar onmetelijk gevaarlijke reis.

Haar geloof – stoutmoedig en onwankelbaar – gaf haar kracht en moed. Het angstigste deel was het oversteken van de straat: van haar huis naar een spleet in het huis tegenover, dat als enige te midden van ruïnes uitrees en waarin de fascisten onophoudelijk af en aan liepen. Maar het belangrijkste was dat aan het einde van deze straat, rechts van Jelena 's huis, de grandioze Christus de Verlosser–kathedraal verrees. Als de Duitsers zich op het plein hadden gevestigd, konden ze duidelijk de hele straat overzien, en zouden ze zeker Jelena het plein zien oversteken, en dat zou haar einde betekenen...

Jelena had met inspanning alle angsten weggejaagd, met de onverschrokkenheid van het geloof was zij de trap afgelopen en wierp ze een blik op het plein. Het was leeg... Biddend met haar hele wezende zij snel de straat over, naar de spleet en dan naar de hoek van het huis en schoot weg in de ruïnes. Hier was het al wat veiliger, minder kans om vijanden tegen te komen. De vijf geruïneerde huisblokken gepasseerd, zag ze eindelijk het ziekenhuis en de sleepwagens. Maar Nikolai was er niet. De verpleegsters waren verbaasd dat Jelena in haar eentje kwam en zeiden dat de kozak de hele tijd bezig was geweest hen te helpen om de medische apparatuur naar beneden te brengen en die op de wagens te leggen, en dat hij nog maar pas weggegaan was om haar te halen; waarschijnlijk waren zij elkaar onderweg misgelopen. Zodra hij terugkomt gaan ze weg, omdat de vastgestelde termijn van vertrek afloopt.

Meteen kwam een grote verleiding bij Jelena op om dezelfde weg terug te gaan en de twee achtergebleven balen te halen. Ze had de hoop nog niet laten varen om Nikolai in de flat tegen te komen en wettig, met de begeleider, naar de sleepwagens terug te keren.

– "Ik vraag u innig", wendde zij zich tot de oudste verpleegster, "wacht even met vertrekken, niet langer dan een half uur, totdat ik de rest van de ingepakte spullen heb gebracht, ik zie immers dat jullie allemaal ook nog lang niet klaar zijn."

– "Nou goed, we wachten een minuut of twintig, vijftientig. Maar maak haast!"

– "Riskeer je leven niet voor de tweede keer..", luidde het advies van de anderen. "Laat de spullen liever achter."

Maar Jelena had het besluit al genomen. Snel schoot zij weg in de ruïnes; zonder bagage zette zij het nu op een lopen richting huis, gebukt en met haar hoofd gebogen, zodat ze niet opviel; ze vloog de vierde verdieping op, rende door alle kamers in de hoop Nikolai te treffen, maar hij was nergens te bekennen. Een gevaarlijke reis met de bagage door de ruïnes stond haar weer te wachten; er was geen minuut te verliezen.

Jelena greep de koffer met lapjes stof en de baal met de gordijnen vast, rende de trap af en stormde de straat door naar het plein waar de kathedraal zich bevond, om zich in de spleet daartegenover te verbergen. In de haast vergat ze te kijken of er iemand op het plein was. Toen ze midden op de straat was, werd ze door het gedonder van stemmen vanaf het plein overdonderd: "Halt!" En hetzelfde moment vloog er een kogel om haar oren en raakte haar haar. Jelena draaide zich om en zag voor de kathedraal

een grote groep fascisten. Sommigen bevallen haar met autoritaire gebaren om bij hen te komen.

Jelena zond uit het diepste van haar hart een vurige aanroep tot de Hemelse Vader: "Zonder uw wil zal geen haar van mijn hoofd vallen!" Het geloof en het vertrouwen werden in één onverschrokken bezieling verenigd. Met onweerlegbare kracht klonken de evangelische woorden in haar ziel: "Zo gij een geloof hadt als een mosterdsaad, gij zoudt tot deze berg zeggen: Ga heen van hier derwaarts, en hij zal heengaan; en niets zal u onmogelijk zijn." [Mat. 17:20]. En in antwoord op deze stoutmoedigheid van het geloof willigde God deze belofte in. Jelena voelde met een onafwendbare kracht van zelfsprekendheid hoe een genadestroom meteen haar hele wezen overstroomde: de angst viel in een afgrond; uit ongekende diepten van de ziel kwamen onwankelbare moed en ongewone helderheid van verstand. Christus kwam in haar hart... en zonder een enkele aarzeling bewoog zij zich naar het plein.

Zonder het toedoen van haar wil stroomden in haar bewustzijn bliksemsnel de woorden van de Verlosser: "Wanneer zij u overleveren, zo zult gij niet bezorgd zijn, hoe of wat gij spreken zult; want het zal u in dezelve ure gegeven worden, wat gij spreken zult. Want gij zijt het niet, die spreekt, maar het is de Geest uws Vaders die in u spreekt" [Mat. 10:19-20].

Zij was het plein bijna genaderd toen zich in haar geest onverwachts een levend beeld van de heilige apostel Paulus opdrong, toen de Joden hem wilden doden. Maar de Romeinse stadhouder van Palestina, Festus beschermde hem en zei: "De Romeinen hebben de gewoonte niet enigen mens uit gunst ter dood over te geven, eer de beschuldigde de beschuldigers tegenwoordig heeft, en plaats van verantwoording gekregen heeft over de beschuldiging" [Hand. 25:16]

- "Toon de doorlaatpas!" bevalen de fascisten, "Waar is de begeleider?" De stemmen klonken dreigend.
  - "De doorlaatpas ben ik tijdens een luchtaanval kwijtgeraakt, maar de begeleider kan bevestigen dat ik een doorlaatpas heb gehad. Laat één van jullie mij tot de hoek van de straat, tot onze sleepwagens begeleiden," sprak Jelena moedig in het Duits, "en ik zal jullie onze begeleider laten zien."
  - "Waarom is de begeleider om de hoek en bent u hier, zonder hem?"
  - "Mijn huis bleek heel dicht bij het ziekenhuis te zijn, waar wij in opdracht van het plaatselijke bestuur de medische apparatuur moesten demonteren, dus wilde ik wat kleding voor mijn zoon en mijzelf pakken, want wij vergaan van de kou. U ziet dat ik op blote voeten ben."
  - "Doet u de koffer open, ontknoopt u de baal. Waarvoor zijn die vodden en gordijnen? Dit zijn geen warme kleren."
  - "Daar ga ik kinderspeelgoed van maken, dat ik samen met de gordijnen verkoop, en voor dat geld koop ik kleren."
  - "U liegt! Toon uw paspoort."
- Zij reikte het aan. De fascist bekeek het en begon verontwaardigd te sissen.
- "Sovjet-spionne! Jullie leger staat achter de Weichsel! Fusilleren!"
  - "Dit is niet waar," sprak Jelena hem rustig doch volhardend tegen, "Ik ben een Russin, maar hier staat duidelijk "Poolse nationaliteit". Ik heb hier mijn moeder en mijn man achtergelaten en wilde hen vinden..."
  - "Aha, uw man is een Poolse rebel?!" brulde hij.
  - "Nee, als hij een 'rebel' was geweest, was ik hier niet gekomen om hem te zoeken, alle 'rebellens' zijn immers, zoals u weet, als krijgsgevangenen uit Warschau weggevoerd."
  - "U liegt. Geen begeleider, geen doorlaatpas. Niemand komt hier om mannen te zoeken. Fusilleren!" beval hij dreigend.

De fascistische soldaten legden de geweren tegen de schouders aan. Ze waren met hun achten. Maar Gods genade was sterker dan zij.

Jelena schakelde haar bewustzijn uit en luisterde alleen naar de stem van de genade in haar hart. De fascisten hadden nog niet de kans gekregen om te schieten, toen de stem van Jelena over het hele

plein klonk – rustig en gebiedend.

– “Alle volkeren in alle tijden, zelfs de oude Romeinen nog, hebben, alvorens de mens ter dood over te brengen zijn rechtvaardiging in de aanwezigheid van de beschuldigers verhoord. Luister dan naar mijn laatste woord.”

Ze zei het met zo veel geestelijke macht dat de fascisten van verbazing geen tijd hadden om te protesteren.

– “Op jullie riemen staat “God met ons”. Dus moeten jullie ook naar Gods geboden handelen. Ik heb honderd kilometers hier vandaan mijn kleine, zevenjarige zoon achtergelaten. Toen hier de Poolse opstand uitbrak, woonden wij samen in een dorp. Ik ben hier gekomen om mijn man en moeder te zoeken die door de opstand overrompeld waren. Ik ben ervan overtuigd dat ieder van jullie op mijn plaats hetzelfde had gedaan. Ook jullie hebben gezinnen, vrouwen en kinderen, – ver in Duitsland. En ‘s nachts wanneer er geen gevecht is, wordt ieders hart week, wanneer het aan zijn gezin denkt. En als jullie daadwerkelijk in God geloven, zenden jullie regelmatig vurige gebeden naar de nachtelijke Hemel op, opdat Hij hun levens van vijandelijke invasies, van projectielen en van ondergang zal behoeden. En als jullie willen dat je gebeden verhoord worden en dat jullie gezinnen al het kwaad bespaard zal blijven, zullen ook jullie volgens Gods geboden handelen en mij naar mijn zoon laten gaan, die anders een wees wordt en zal sterven.”

Jelena sprak warm, geïnspireerd, oprecht, vanuit haar hart naar hun harten, en richtte zich tot het verborgen beeld Gods in de ziel van ieder van haar vijanden. Haar Duits was vloeiend en correct, zoals zij het als kind had geleerd, en dat terwijl zij het meer dan vijftientig jaar niet meer had gebruikt. Zij wist en voelde onophoudelijk in haar hart dat geen enkele verdienste haar persoonlijk toekomt, alles is haar door genade geschonken, als gave van de Heilige Geest, naar de liefde van de almachtige Vader: dit autoritaire optreden, dat haar oneigen was, deze vrijheid in haar Duits, deze onbevreesdheid voor de fusillade en het onverschrokken geloof in overwinning op de fascisten... Zij zag, terwijl zij sprak, hoe haar woorden doordrongen tot de harten van de soldaten, hoe ze hun wapens lieten zakken en hun woeste gezichten een vriendelijker uitdrukking kregen, hoe de woede veranderde in verbazing en begrip... Toen zij had gesproken en het voor een ogenblik stil werd, zag zij hoe een vonkje goedheid het gezicht van de net nog onverbiddelelijke commandant verlichtte, en hij sprak:

– “God zij met jou, ren maar! Laat ik je hier niet meer zien!”

– “Dank u. Laat God ook uw gezinnen behoeden!” riep Jelena hen toe uit het diepste van haar hart, pakte haar spullen en rende ervandoor. Zij vloog als op vleugels midden op straat en voelde het gewicht van haar last niet. Haar hele ziel en wezen zongen een dankbaar loflied tot God voor haar wonderlijke redding, ze was nu nergens meer bang voor, wetend dat God met haar was, en met hem de zegeviering; haar vlecht, die tegen haar achterhoofd gespeld was, ging los en haar lange haren waaiden achter haar aan. Helemaal rood en bezweet van het rennen botste ze plotseling voor een scherpe bocht naar de andere straat met grote vaart tegen een Duitse brigade op, die vanuit die straat naar het plein, en dus haar tegemoet ging. De Duitsers waren nog niet van hun verbazing bekomen en konden haar nog niet aan hun bajonetten rijgen, toen er een commando over het plein galmde, en de brigade liet haar door. Zonder om zich heen te kijken of te stoppen rende ze de vijf huisblokken af, en voelde alleen de levende God in haar hart en bereikte eindelijk het ziekenhuis. Maar er was ziel noch sleepwagen te bekennen... Haar bezieling was echter zo groot en de onversaagdheid van het geloof zo machtig, dat zelfs dit haar geen angst inboezemde en ze rende verder, innerlijk wetend dat Gods genade haar ook in de toekomst voor alle kwaad zou behoeden.

Non Jelena (Kazimirtsjak– Polonskaja)

(Vertaling uit het Russisch: K. Tolstaja)

Een leven in dienst van verzoening

Adalbert Brenninkmeyer en de Catholica Unio

Pas enkele jaren geleden ontdekte Paul Brenninkmeijer, redactielied van Pokrof, dat zijn oom Adalbert Brenninkmeyer (1893 - 1956) zich in zijn leven met veel ijver had ingezet voor de oecumene met de orthodoxe kerken. Hij heeft in de jaren 1925-1926 in de Duitssprekende landen de organisatie van Catholica Unio mede opgezet.

Adalbert Brenninkmeyer is geboren in 1893 in Mettingen (Westfalen). Als hij zes jaar oud is, verhuist de familie naar Utrecht waar zijn vader samen met zijn zwagers een confectiezaak begint. Als jongen draagt hij de naam Aloys, maar na zijn intrede in de benedictijnenabdij de Keizersberg te Leuven zal hij zijn leven lang de naam Adalbert blijven voeren. In 1920 wordt hij tot priester gewijd. In de nasleep van de Eerste Wereldoorlog (1914-1918) heerst er in België een anti-Duitse stemming. Hoewel Adalbert, in Duitsland geboren, weliswaar de Nederlandse nationaliteit bezit, voelt hij zich in België minder op zijn gemak en verzoekt hij te mogen toetreden tot de congregatie van Beuron binnen de benedictijnenorde. Hij verblijft korte periodes in München en in Rome, waar hij promoveert. Vanaf 1922 tot 1925 woont hij in Palestina. Hij is er docent in het kerkelijk recht in Beit Jallah bij Jeruzalem. Daar leert hij de oosterse kerken van dichtbij kennen. Omdat hij malaria krijgt, wordt hij overgeplaatst naar Oostenrijk, in het benedictijnenklooster te Mattsee bij Salzburg.

Catholica Unio

In de jaren 1925-1926 heeft Adalbert Brenninkmeyer als vice-president van de pas opgerichte Catholica Unio geijverd voor de contacten met kerken in Oost-Europa. In de Keizersberg had hij reeds Dom Lambert Beauduin ontmoet, de stichter van het latere Chevetogne en diens ideaal van de eenwording met de oosterse kerken leren delen.¹ Catholica Unio werd opgericht om de contacten met de oosterse kerken te bevorderen

† Adalbert Brenninkmeyer

en waar het de orthodoxen betrof een grotere toenadering na te streven.

Adalbert Brenninkmeyer is de plaatsvervanger van de grote man van Catholica Unio, pater Augustin von Galen, die net als Adalbert afkomstig is uit Westfalen. Er heeft een uitgebreide briefwisseling plaats tussen de vaak in Amerika verblijvende pater von Galen en Adalbert Brenninkmeyer als vice-president. De eerste opdracht is een centrum te vinden vanwaaruit de activiteiten van de Catholica Unio over meerdere landen gecoördineerd kunnen worden. Adalbert hoopt de activiteiten van de Catholica Unio in andere landen, met name in Nederland, te kunnen aanwakkeren. Adalbert schrijft veel, hij reist veel in Duitsland, België en Nederland, spreekt met bisschoppen en probeert comités en verenigingen op te richten. In januari 1926 spreekt hij bij het Leo-Gesellschaft in Wenen over de "orientalische Missionierung" en de Catholica Unio. Maar hij ondervindt ook tegenwerking. Als hij de Russisch-orthodoxe baron Wrangel voor de bijeenkomst in Wenen heeft uit-

¹ Zie: I. Baumer, *Von der Unio zur Communio. 75 Jahre Catholica Unio Internationalis*, Freiburg Schweiz, 2002. Over A. Brenninkmeyer: pp 50, 77, 154, 274-281, 283-287.

genodigd, stuit hij op verzet van mgr. d'Herbigny SJ, die een belangrijke positie bekleedt in de Romeinse Curie. Adalbert komt ook met het idee om in Oostenrijk een *Unionskloster* op te richten, zoals in het Belgische Amay, later in Chevetogne. Maar het blijft bij dit plan. Eind 1926 wordt Adalbert ziek. Hij voelt zich gedrongen de benedictijnenorde te verlaten en wordt diocesaan priester van het bisdom Salzburg.

Hij blijft actief als zielzorger en docent moraaltheologie. Door zijn actief verzet tegen de nazi's vlucht hij naar Frankrijk, waar hij ten slotte in Lyon door de SS gevangen wordt gehouden. Na de Tweede Wereldoorlog woont hij, lichamelijk geheel verzwakt, grotendeels in Nederland. In 1949 wordt hij huisprelaat van de paus. Zijn geest van verzoening spreekt uit het feit dat hij vlak voor zijn plotselinge dood in 1956, aan zijn SS-bewaker uit Lyon vergeving heeft geschonken toen deze hem, heel toevallig, als biechtvader trof.

“Wat ons verenigt en wat ons scheidt...”

In 1926 verschijnt een belangrijk artikel van Adalbert Brenninkmeyer, ‘Einigendes und Trennendes zwischen der katholische Kirche und dem christlichen Orient’². Hierin stelt de auteur dat het probleem van de hereniging van de christelijke kerken van het oosten met Rome steeds meer zowel katholieken als orthodoxen bezig houdt. Oosterse christenen delen met rooms-katholieken het geloof van de eerste zeven oecumenische concilies die door de gehele katholieke kerk erkend zijn. Er is, zo meent hij, een nieuwe kans tot hereniging met de kerk van Rome nu door het communisme en de val van het tsarendom de bindende factor voor de oosterse kerken is weggevallen.

Adalbert Brenninkmeyer beschrijft dan de verschillen tussen westerse en oosterse christenen. De eersten zijn sterk in het organisatorische en in de levendige activiteit die ze ontplooiën. De oosterse christen is meer contemplatief, meer op traditie gericht, “in zijn gemoed trilt een weemoedige grondtoon”. Brenninkmeyer roemt de pracht van de oosterse ceremonies, waarin de oosterse christen zijn geloof en gemoed sterk kan uiten. Maar het behoren tot de kerk is bij de oosterse christenen wel erg nationaal gekleurd. De auteur beklemtoont dat de Rooms-katholieke Kerk absoluut niet de hereniging nastreeft met een of andere imperialistische bedoeling.

En dan komen we bij een belangrijk item in dit artikel. Namelijk dat het nooit de bedoeling kan zijn om de oosterse christenen hun eigenheid af te nemen. “De katholieke kerk gelooft niet dat de oosterse katholieken minderwaardig zijn aan de Latijnse, omdat zij een andere liturgie hebben”. Hoewel dit volgens de auteur het officiële rooms-katholieke standpunt is, zijn er desondanks verschillende moeilijkheden die de hereniging in de weg staan, juist ook door een dominante houding van bepaalde rooms-katholieken. Adalbert Brenninkmeyer hekelt dan in zijn artikel “hoe Franse rooms-katholieken in de Levant de geesten wilden winnen. Men heeft daar kosten noch moeite gespaard en het is geen wonder als vele geünieerden, die Frans zijn opgevoed, Frankrijk voor zijn hulp en bescherming dankbaar blijven. De niet-katholieken zien echter met argwaan de groeiende invloed van een vreemde natie in hun gebied en vervreemden daardoor ongemerkt meer en meer van de katholieke kerk. Ter illustratie dient een klein voorval. Enkele jaren geleden werd in Jeruzalem in een diocesane inrichting een feest gehouden. De leerlingen mochten zelf de voordrachtsnummers bepalen. Daar staat een kleine Arabische jongen op en zingt met groot enthousiasme een ‘hymne op de Franse vlag’. Deze kleine jongen was een geboren Arabier, en kende nauwelijks zijn eigen moedertaal, maar wel perfect Frans. Hij was dan ook bij Franse broeders school gegaan. We moeten er ons niet over verwonderen als nu de druzen proberen de christenen, voornamelijk katholieken, uit te roeien... Dat deze positie van katholieken in een al te grote afhankelijkheid van een mandaatgebied de orthodoxen en ongelovigen niet bevalt, is vanzelfsprekend.”

Gevaar van het latinisme

Voorts hekelt Adalbert Brenninkmeyer het ‘latinisme’, dat in enige geünieerde kerken doorgedrongen is. Hij begrijpt dat sommige geünieerden, die in kleine groepen tussen orthodoxen moeten leven en voor hun geloof vaak veel te verduren hadden, ook in liturgisch opzicht een toenadering tot Rome gezocht hebben. Maar waarom hebben de Latijnse geestelijken die met de priesteropleiding van de geünieerde Abessiniërs (Ethiopiërs) belast waren, de Abessijnse liturgie zozeer gelatiniseerd?. “Wij, Latijnen, moeten op dit punt een rouwmoedig ‘mea culpa’ laten

² In: *Abendland, Slawentum uns Ostkirchen. Drei Beiträge zur Unionsfrage. Vorträge und Abhandlungen der österreichische Leo-Gesellschaft* (Wien, 1926), p. 45-64.

horen!" (...) "Ook al zijn het rozenkransgebed, de kruisweg, het wijwater bij de ingang van de kerk *etcetera*, zeer prijzenswaardige gebruiken, toch zijn ze niet zo wezenlijk aan het katholicisme dat ze aan de oosterse christenen moeten worden opgedrongen. Hoe zuiverder de geünierden de oosterse ritus bewaren, des te meer uitzicht is er op een overeenstemming met de orthodoxen."

De schrijver van het artikel polemiseert vervolgens tegen een anoniem auteur in een Salzburger kerkblad, die zich 'der Missionsfreund' noemt. Zeer bedenkelijk vindt de auteur de uitweidingen van de 'missievriend' als hij over de Poolse verhoudingen spreekt. Het is voor hem onbegrijpelijk hoe de 'missievriend' de latiniseringspogingen van Polen vanuit katholiek standpunt kan goedkeuren. "We mogen niet vergeten dat zulke pogingen, als ze van een katholiek land uitgaan, door bijna alle orthodoxen de gehele katholieke kerk worden aangerekend."

Chevetogne (Amay-sur-Meuse)

De 'missievriend' schijnt ook te geloven dat de stichting van het eenheidsklooster van de benedictijnen in België in eerste instantie bedoeld is om de pastorale noden van de Russische vluchtelingen op te vangen. "Ik moet dat tegen spreken. En ik kan hier spreken uit de eerste bron. Ik heb het ontstaan van dit werk van dichtbij meegemaakt en al in 1921 met pater Lambert Beauduin, de stichter van het nieuwe klooster, de eerste plannen besproken. Sindsdien heb ik met pater Beauduin voortdurend contact onderhouden en ik weet dat dit werk veel grotere doelen beoogt dan alleen de

zielzorg voor een klein aantal emigranten." Vervolgens beschrijft de auteur de doeleinden en de betekenis van het eenheidsklooster, dat na een verblijf in Amay-sur-Meuse in 1939 in Chevetogne gevestigd zal worden. Het zal allereerst een trefpunt voor Oost en West zijn, een centrum waar men ervoor ijvert elkaar over en weer te leren begrijpen, waar men door diepgaande studie de aard van het oosten doorgrondt, van waar men aan het Westen de noden en behoeften van het Oosten kan verduidelijken, waar de oosterse christenen, zonder hun eigenheid te verliezen, het goede van het Westen in een voor hen aangepaste vorm vinden en zich eigen kunnen maken.

Tenslotte gaat de schrijver in op de oorzaken van het schisma van de westerse en de oosterse kerken. Deze zijn volgens hem van vooral politieke aard. De theologische verschillen zijn in wezen niet moeilijk te overwinnen. Maar: "de grootste moeilijkheid biedt wel de leer van de pauselijke onfeilbaarheid en van het primaat. (...) de diepste grond voor de afwijzing is naast de politieke wel de verborgen vrees voor romeins imperialisme".

Bij de lezing van dit interessante en uitgebreide artikel valt het op dat Adalbert Brenninkmeyer natuurlijk een kind van zijn tijd is en de oecumene opvat als 'terugkeer naar Rome'. Maar het valt sterk op dat hij groot belang hecht aan het respecteren van de eigenheid van de oosterse kerken. Hierin zit, na ruim tachtig jaar, nog steeds een belangrijk stuk actualiteit.

Paul Brenninkmeijer

Een voorloper met een wijde blik

Dom Lambert Beauduin (1873-1960)

De naam van Dom Lambert Beauduin osb, stichter van het benedictijnenklooster te Chevetogne, is voor altijd verbonden met de Liturgische Beweging en de oecumene. Dit jaar is zijn 50^e sterfdag herdacht: 11 januari 1960. Uitgeverij Valkhof Pers heeft in 2009 een indrukwekkende biografie van Dom Beauduin, eerder in 2005 geschreven door Jacques Mortiau en Raymond Loonbeek, in het Nederlands

doen verschijnen. Het jaar 2009 was de honderdste verjaardag van de door Dom Lambert in België in gang gebrachte Liturgische Beweging, evenals de vijftigste verjaardag van de aankondiging van het Tweede Vaticaans Concilie. Het was dit concilie dat de liturgische en oecumenische intuïties van Dom Beauduin bekrachtigde.

In zestien hoofdstukken schetsen de auteurs het turbulente leven van deze 'voorloper met een wijde blik' en zijn grote inzet in de Liturgische Beweging en de oecumene. Dom Lambert was zijn tijd ver vooruit met zijn inzichten over liturgie en oecumene. Inzichten die bij hem langzaam gerijpt zijn in een tijd waarin dat zeker niet vanzelfsprekend was. Het leven van Dom Beauduin heeft hoogte- en dieptepunten gekend; successen, maar ook bittere afwijzingen. De kerkelijke overheid van die tijd heeft hem hardvochtig behandeld. Als jonge monnik, gevormd in de school van Dom Columba Marmion, begreep Dom Lambert al snel dat de liturgie 'de erediens van de Kerk is'. Het is Beauduins definitie van liturgie. Dat lijkt triviaal, maar dat is het bij hem het allerminst. Aan het begin van de twintigste eeuw was deze visie - op z'n zachtst uitgedrukt - een onderbelichte. De liturgie in de Latijnse Kerk was overwoekerd geraakt door een overmatige hoeveelheid rubrieken voor priesters. Gelovigen 'woonden de Mis bij' en hun 'participatie' beperkte zich tot het beoefenen van devoties zoals de kruisweg en de rozenkrans.

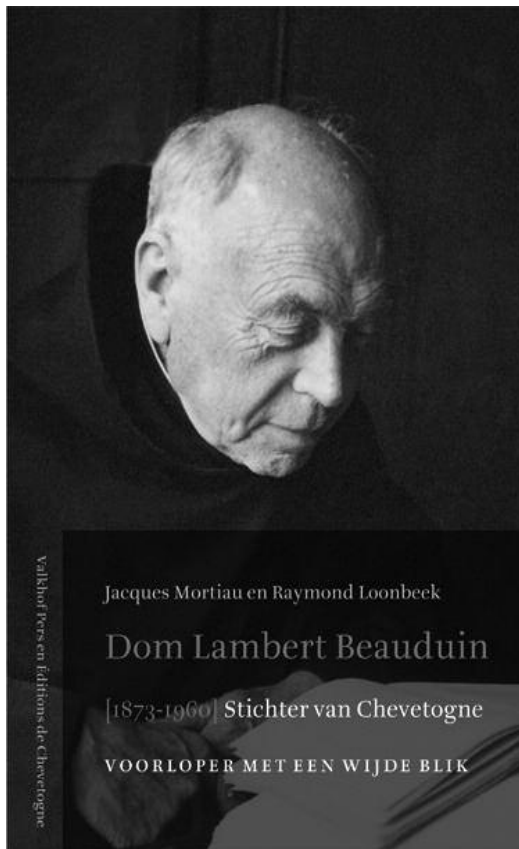
Vanuit de bronnen van de grote traditie probeerde Dom Lambert zijn denken stevig te onderbouwen. Met hoofd en hart las hij de bijbel, met een voorkeur voor de geschriften van Johannes en de brieven van Paulus. Met veel belangstelling las hij de kerkvaders, wat voor die tijd eerder ongewoon was. Hij leerde veel van de manier waarop zij de Schrift lasen en van wat zij te zeggen hadden over de liturgische tijden van het jaar. In de visie van Beauduin is de liturgie per definitie een gemeenschapsgebeuren. Ze is het antwoord van het gehele

Mystieke Lichaam op de gave van de Vader aan de mensheid. In het gebeuren van de eucharistie is de Drie-ene God daadwerkelijk betrokken op het concrete leven van zijn gemeenschap van mensen en zij op Hem. Beauduin toont in zijn geschriften de verschillende - in die tijd onderbelichte en vergeten - aspecten van de eucharistie. Het element van het offer (het zogeheten Misoffer) was door het Concilie van Trente (1545-1563) zeer sterk benadrukt in

reactie op de Reformatie. Beauduin zag de eucharistie vooral als 'een offer van lof' dat ons doet overgaan van de dood naar het leven. Ook hier weer sterk op het concrete leven van de gelovigen betrokken. Voor hem was de eucharistie ook een gemeenschapsmaal. Al te vaak was in zijn tijd de eucharistie teruggebracht tot een individuele godvruchtige daad, terwijl de eucharistie de kerkgemeenschap tot stand brengt. Dom Lambert wenste uit de grond van zijn hart dat in de Latijnse ritus de concelebratie in ere werd hersteld, omdat die in zijn ogen bij uitstek het teken, het sacrament van de gemeenschap is. Dom Lambert combineerde stu-

die, gebed en actie. Vanaf halverwege de 19^e eeuw, maar op grote schaal vanaf het begin van de 20^e eeuw, tot aan het Tweede Vaticaans Concilie (1962-1965), was de Liturgische Beweging gericht op de actieve deelname van gelovigen aan de liturgie van de Kerk. In de loop van de eeuwen was de liturgie steeds meer het domein van de clerus geworden.

Natuurlijk had Dom Beauduin medestanders en medewerkers nodig om zijn ideeën uit te dragen. Die vond hij bij vele pastoors, religieuzen en leken. Met de Liturgische Beweging die hij op gang trok, richtte hij zich tot het hele christenvolk, hij grondvestte de Liturgische

Dom Beauduin (zittend, helemaal rechts) op de zogeheten Brusselse Week ergens in de jaren '20. In het midden metropoliet Andrej Szeptyckyj van Lwiv en kardinaal Mercier, aartsbisschop van Mechelen-Brussel.

Beweging op een spiritualiteit die de gelovige zag als lid van de Kerk en op een sacramentele leer over de Kerk. Zijn pastoraal was stevig in de theologie verankerd. Wat nu in de Kerk gemeengoed geworden is, was het toen echter allerm minst. En zoals iedere vernieuwing bij een aantal mensen wantrouwen wekt, zo verging het ook Dom Beauduin.

Temidden van alle historische en persoonlijke gebeurtenissen zijn de Liturgische Beweging en de oecumene twee hoofdlijnen die door het leven van Dom Beauduin en dus door deze biografie lopen. De aanhangers van de Liturgische Beweging hadden een grote belangstelling voor de bijbel en de meesten van hen vonden, evenals Dom Beauduin, de inspiratie voor hun ideeën over de liturgie vooral in de Oude Kerk, in het bijzonder in de geschriften van de Kerkvaders. Mede door Lambert Beauduin groeide in België de abdij van de Keizersberg te Leuven tot een centrum van bezinning en van activiteit. In 1909, tijdens het Nationaal Congres van de Katholieke Werken te Mechelen, nam Beauduin de oproep van paus Pius X tot actieve deelname op, en riep hij op de liturgie te democratiseren. Hij wilde, met andere

woorden, de liturgie maken tot een aangelegenheid van heel het gelovige volk. Om gelovigen de liturgie te leren ontdekken en meebeleven, moesten hun in de eerste plaats liturgische teksten in vertaling ter hand worden gegeven. Dom Beauduin begon met de uitgave van misboekjes en later van zondagsmissalen. In Nederland kwamen er de bekende misboekjes van de Bron van Christelijke Geest. Voorts begon Beauduin met uitgaven om de priesters verder toe te rusten. Ook startte hij in 1910 liturgische weken, waaraan jaarlijks grote groepen deelnamen. In Duitsland werd vooral de abdij van Maria Laach het liturgische centrum.

In die tijd werkte Dom Lambert zijn denken over de Kerk, de liturgie en de oecumene verder uit. Terugkijkend is hij zijn leven lang geschraagd door de bijbelse theologie van de Kerk als het Mystieke Lichaam. Deze oude bijbelse opvatting (Paulus) verklaart zijn grote inzet voor liturgie, maar evenzeer ook voor de oecumene. Iedere gedoopte is lid van dit Lichaam, waarvan de verrezen Christus het hoofd is. De genade die iedere gedoopte ten deel valt, komt hem of haar toe uit kracht van

lidmaatschap van dat Lichaam. Het heil dat God aanbiedt, is in de eerste plaats collectief en pas in tweede instantie individueel van aard. Al in 1914, voor hij professor werd in Rome (1921-1925), stond de theologie van het Mystieke Lichaam bij Dom Beauduin centraal, terwijl ze in de meeste handboeken niet aan bod kwam. Dom Beauduins visie op de Kerk ontwikkelde zich van een top-down benadering naar een kijk waarin de Kerk op de eerste plaats *communio* en gemeenschap is.

Deze geloofsopvatting had heel wat gevolgen, ook voor de betrekkingen met andere christenen. Vanuit deze opvatting van de Kerk als Mystiek Lichaam heeft hij ook gereageerd op het schandaal van de verdeeldheid onder de christenen. Dom Lambert weigerde pertinent om christenen uit het Oosten te bekeren. Dit werd echter in dit tijd wel gevraagd. Pausen als Leo XIII en Benedictus XV maakten er geen geheim van dat zij de 'verloren schapen' weer wilden terugbrengen in de schoot van de Rooms-katholieke Kerk. Misschien is het wel deze houding geweest die hem het meeste lijden en onbegrip heeft opgeleverd. De christenen uit het Oosten waren voor hem geen gescheiden broeders en zusters, maar ontworpen ledematen. Hij heeft een grote en blijvende bijdrage geleverd aan een nieuwe benadering van de oosters-orthodoxe christenen: niet proberen de ander te bekeren, maar naar de ander luisteren om hem te kennen, te begrijpen, te respecteren en lief te hebben. In de katholieke handboeken van zijn tijd was niet de minste theologische uiteenzetting te vinden over de weg naar eenheid. Dat hoefde ook niet, zo vond men, want de eenheid van de Kerk als aardse gemeenschap was al een feit sinds het begin van haar bestaan. Het was aan de groepen die uit 'de ene ware schaapskooi' waren weggegaan, om hun ongelijk te bekennen. Zij werden gezien als ketters en scheurmakers. Aanvankelijk dacht Dom Beauduin er ook zo over. De apologetische benadering van de handboeken stelde de terugkeer-zonder-meer als de enige redelijke houding. Daarbij kwam niet eens de gedachte op dat de Kerk van Rome ook zelf een deel van de weg had af te leggen. Dat zij bijvoorbeeld hindernissen uit de weg moest ruimen die zelfs in het geval van een volledige leerstellige overeenstemming de hereniging onmogelijk maakten. Het werd in die tijd zelfs als ongepast en misplaatst gezien om de misstanden en tekorten ter sprake te brengen die aan de oorsprong lagen van de breuken van het

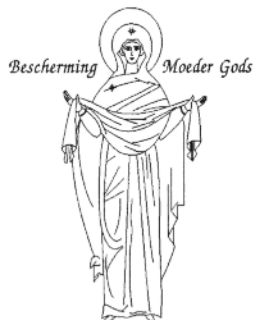
verleden. Dogmatische motieven om toenadering te zoeken kwamen amper aan bod, omdat men uitging van een zeer juridisch en hiërarchisch kerkbeeld. De gemeenschapsdimensie van de Kerk bleef buiten het blikveld. Maar ook hier weer, vanuit zijn gemeenschapsvisie, reageerde Dom Beauduin op de verdeeldheid onder de christenen. Hij sprak zoals gezegd van 'ontworpen ledematen' van het ene mystieke Lichaam van Christus. Het is precies vanuit die theologische motieven dat Dom Beauduin de strijd voor eenheid is aangegaan en in Amay een klooster heeft gesticht. De stichting van het Klooster van de Eenheid te Amay, later verplaatst naar Chevetogne, was de eerste blijvende stap van deze nieuwe geest binnen de katholieke wereld. Het klooster geeft sinds 1926 het tijdschrift *Irénikon* uit, gewijd aan de eenheid tussen de Kerken en aan de oecumene. Al bijna tachtig jaar spant *Irénikon* zich in om christenen van verschillende tradities aan te moedigen tot een beter wederzijds begrip, en zo te groeien naar onderlinge waardering en respect, als eerste stap naar een serieuze dialoog.

De kerkelijke autoriteiten waren bang voor de aantrekkingskracht die de visie van Lambert Beauduin op jongeren uitoefende. Dit betekende uiteindelijk dat hij uit Chevetogne werd verbannen en pas na twintig jaar ballingschap, in 1951, mocht terugkeren – als gast – naar Chevetogne. Hoewel het leven van Dom Beauduin een bewogen en beproefd leven is, heeft zijn werk vrucht gedragen. Waar hij heeft gezaaid hebben anderen kunnen oogsten. Zijn inzichten over oecumene en liturgie blijven actueel en inspirerend. Ze zijn allerminst achterhaald.

Dolf Langerhuizen

Jacques Mortiau en Raymond Loonbeek, *Dom Lambert Beauduin (1873-1960), Stichter van Chevetogne. Voorloper met een wijde blik*, Uitgeverij Valkhof Pers, Nijmegen 2009, ISBN 978 90 5625 289 2, 296 blz, €19,50

Katholieke Oosterse Liturgievieringen juni - juli - aug 2010

Amsterdam
Occohofje, Nieuwe Keizersgracht 94

Delft
Oude Delft 18

's-Gravenhage
Huize Maria Ecclesiae, Eisenhowerlaan 120

Eindhoven
Eikenburg, Aalsterweg 289

Haarlem
Janstraat 41

's-Hertogenbosch
Catharinakerk, Kruisbroederhof 4

Maastricht
Kapel Zorgcentrum Amby
Achter de Hoven 25, 6225 EK

Nijmegen (BG)
Dobbeltmannweg 3,
tel. 024-3233503

Nijmegen (NBK)
Titus Brandsma-gedachteniskerk (Jozefkerk),
Keizer Karelplein

Rotterdam
Eendrachtscapel,
Eendrachtstraat 95, 3012 XH

Tilburg
Kapel verzorgingscentrum
St. Jozefzorg,
Kruisvaardersstraat 32

Utrecht (BG)
Kapel Zorgcentrum West,
ingang Kanaalstraat 197

■ **Amsterdam:** (Byzantijnse
Gemeenschap)
Zondag 13 juni, 10 u: Goddelijke Liturgie.
Zondag 11 juli, 10 u: Goddelijke Liturgie.
Alle diensten van de Byzantijnse
Gemeenschappen (BG) in het land zijn onder
voorbewand. Voor verdere informatie:
www.pokrof.nl of het desbetreffende secre-
tariaat.

■ **Borne:** (BG)
Zondag 13 juni, 10 u: Goddelijke Liturgie
in Sint-Stephanuskerk, Grotestraat 207
(hoek Stationsstraat).

■ **Delft:** (BG)
Zondag 13 juni, 10 u: Goddelijke Liturgie

■ **Eindhoven:** (BG)
Zondag 6 juni, 11.30 u: Goddelijke
Liturgie.
Zondag 4 juli, 11.30 u: Goddelijke
Liturgie.

■ **'s-Gravenhage:** (BG)
Zaterdag 19 juni, 10 u: Goddelijke
Liturgie.
Zaterdag 26 juni, 19 u: Vespers.
Zondag 27 juni, 10 u: Goddelijke Liturgie.
Zaterdag 17 juli, 10 u: Goddelijke
Liturgie.
Zaterdag 24 juli, 19 u: Vespers.
Zondag 25 juli, 10 u: Goddelijke Liturgie.
Zaterdag 7 augustus, 19 u: Vigilie
Gedaanteverandering van de Heer
Zondag 8 augustus, 10 u: Goddelijke
Liturgie.
Zondag 15 augustus, 10 u: Goddelijke
Liturgie.
Zaterdag 21 augustus, 19 u: Vespers.
Zondag 22 augustus, 10 u: Goddelijke
Liturgie.

■ **'s-Hertogenbosch:** (Johannes van
Damascusgemeenschap)
Iedere zondag 10.15 uur: Goddelijke Liturgie;
soms bij afwezigheid van een priester Metten
i.p.v. Goddelijke Liturgie.
Bijzondere diensten in juni, juli en augustus:
Zondag 6 juni, Tweede Zondag na
Pinksteren, 10.15 u: : Goddelijke Liturgie.
Zondag 13 juni, Derde Zondag na
Pinksteren, 10.15 u: : Metten.
Zondag 20 juni, Vierde Zondag na
Pinksteren, 10.15 u: Goddelijke Liturgie.
Zondag 27 juni, Vijfde Zondag na
Pinksteren, 10.15 u: Goddelijke Liturgie.
Zondag 4 juli, Zesde Zondag na
Pinksteren, 10.15 u: Metten.
Zondag 11 juli, Zevende Zondag na
Pinksteren, 10.15 u: Goddelijke Liturgie.
Zondag 18 juli, Achtste Zondag na
Pinksteren, 10.15 u: Goddelijke Liturgie.
Zondag 25 juli, Negende Zondag na
Pinksteren, 10.15 u: Goddelijke Liturgie.
Zondag 1 augustus, Tiende Zondag na
Pinksteren, 10.15 uur, Goddelijke
Liturgie.
Zondag 8 augustus, Elfde Zondag na
Pinksteren, viering op deze zondag van de
Gedaanteverandering des Heren,
10.15 u: Goddelijke Liturgie met de
Zegening van de Druiven.
Zondag 15 augustus, Ontslaping van
Maria, 10.15 u: Goddelijke Liturgie of
metten.
Zondag 22 augustus, Dertiende Zondag

na Pinksteren, 10.15 u: Goddelijke
Liturgie.
Zondag 29 augustus, Veertiende Zondag
na Pinksteren, 10.15 u: Metten.
Voor verdere inlichtingen Mw Wem
Timmermans, tel 06-53622939 of Myryam
Corsten 073-6890148.

■ **Maastricht:** (UBK)
Zondag 30 mei, 11.30 u: Goddelijke
Liturgie in kerk van O.L.Vrouwe
Tenhemelopneming, O.L. Vrouweplein 7.

■ **Maastricht:** (BG)
Zondag 20 juni, 10 u: Goddelijke
Liturgie.

■ **Nijmegen:** (BG)
Zaterdag 26 juni, 19 u: Goddelijke
Liturgie.

■ **Nijmegen:** (Nijmeegs Byzantijns Koor)
Zaterdag 12 juni, viering van de Derde
Zondag na Pinksteren, 19 u:
Chrysostomusliturgie.
Voor informatie over Nijmeegs Byzantijns
Koor: www.hetnbk.nl.

■ **Roosendaal:** (BG)
Zondag 29 augustus, 14 u: Goddelijke
Liturgie in O. L. Vrouweparochie, Kade
23.

■ **Rotterdam:** (BG)
Zondag 6 juni, 10.15 u: Goddelijke
Liturgie.
Zondag 4 juli, 10.15 u: Goddelijke
Liturgie.
Zondag 1 augustus, 10.15 u: Goddelijke
Liturgie.

■ **Tilburg:** (Tilburgs Byzantijns Koor)
Zondag 13 juni, 10 u: Goddelijke Liturgie.
Zondag 11 juli, 10 u: Goddelijke Liturgie.
Voor actuele informatie:
www.tilburgsbyzantijnskoor.nl

■ **Utrecht:** (BG)
Zondag 20 juni, Patroonsfeest
(Wladimirkaja), 10.30 u: Goddelijke
Liturgie.
Zondag 15 augustus, Ontslaping van de
Moeder Gods, 10 u: Goddelijke Liturgie,
in St. Antoniuskerk, Kanaalstraat 200.

De illustraties op de omslag:

Voorzijde: H. H. Sergeï en Herman,
stichters van het oude Noord-Russische
Valaamklooster. Buitenmozaïek op de
kloosterkerk van Nieuw Valamo in
Finland.
Achterzijde: Begraafplaats van de
monniken, Nieuw Valamo
(Foto's: H. Vogelaar).

Pokrof

is een uitgave van:
katholieke vereniging voor
oecumene athanasius
en willibrord

